

Spionage VS: 'Duits wereldbeeld spat uit elkaar'

Duitse reacties op Amerikaanse en Britse spionage

[Achtergrond](#) - 4 juli 2013 - Auteur: Marja Verburg

Duitsland is door de Amerikaanse veiligheidsdienst NSA meer afgeluisterd dan elk ander Europees land - ook gegevens van Duitse burgers worden verzameld. De woede in Duitsland is groot. Politici en commentatoren zien Duitsland geminimaliseerd tot 'bondegnoot derde klasse' en eisen consequenties. Privacybescherming is bovendien altijd al een teer punt bij de Duitsers.

Met de [verkiezingen](#) in zicht en met de wetenschap dat hun kiezers privacy een belangrijk thema vinden, voeren Duitse politici het debat over het afluisterschandaal fel. Kanselier Merkel zit in een lastig parket. Ze veroordeelt de spionage - "We leven toch niet meer in de Koude Oorlog" - en spreekt president Obama erop aan. Maar ze wil de relatie met de Verenigde Staten niet schaden. Bovendien is Duitsland betrokken bij de onderhandelingen over een transatlantisch vrijhandelsverdrag met de Verenigde Staten en die wil Merkel niet stoppen.

De discussie gaat inmiddels ook over de vraag - dinsdag opgeworpen door SPD-voorzitter [Sigmar Gabriel in een gastbijdrage in de Frankfurter Allgemeine Zeitung](#) - of Merkel op de hoogte was van de NSA-spionagepraktijken. De regering wijst die suggestie fel van de hand.

In een telefoongesprek gisteravond beloofde Obama aan Merkel dat Amerika Europa informatie geeft over de activiteiten van de NSA en er komt een werkgroep van Amerikaanse en Europese deskundigen die zich gaat buigen over het toezicht op geheime diensten.

Consequenties

Andere politieke partijen nemen daar geen genoegen mee. Merkels eigen coalitiepartner FDP eist harder optreden van de kanselier tegen de Verenigde Staten en ziet de onderhandelingen over het vrijhandelsverdrag belast. FDP-minister van Justitie Leutheusser-Schnarrenberger, bekend om haar inzet voor burgerrechten en bescherming van persoonsgegevens, was een van de eersten die opheldering eiste van Groot-Brittannië over het Engelse afluisterprogramma

Tempora. Ook over de NSA uitte ze zich verontwaardigd: “Het gaat elke voorstelling te boven dat onze vrienden in de VS de Europeanen als vijanden zien.”

Afluisterschandaal

De Britse krant The Guardian onthulde begin juni dat de Amerikaanse en Britse geheime diensten NSA en GCHQ over de spionageprogramma's PRISM en Tempora beschikken. Daarmee verzamelen en bewaren ze ook informatie van gewone burgers. Der Spiegel, dat veel onthullingen over de activiteiten van de NSA in Duitsland deed, constateerde verbaasd dat de Amerikaanse burgers zich over PRISM niet zo opwinden.

Binnen Europa is Duitsland het door de NSA [meest bespioneerde land](#). Ook gegevens van Duitse burgers worden opgeslagen. In december 2012 ging dat bijvoorbeeld om de metadata van 15 miljoen Duitse telefoongesprekken en 10 miljoen internetverbindingen per dag.

Uit de informatie van The Guardian en Der Spiegel blijkt dat de NSA Duitsland als “bondgenoot derde klasse” beschouwt. Het wordt daarom net zo bespioneerd als China, Irak of Saoedi-Arabië. Bondgenoten tweede klasse, die niet op zo'n schaal worden afgeluisterd, zijn Groot-Brittannië, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland.

De oppositie eist verdergaande consequenties. SPD-voorzitter Gabriel ziet de Duitse grondrechten geschonden en wil dat het Duitse Openbaar Ministerie in actie komt. Die moet een zaak beginnen tegen de top van NSA en GCHQ, zei hij vandaag in een [interview op Spiegel Online](#). Dinsdag schreef hij in zijn [gastbijdrage in de Frankfurter Allgemeine Zeitung](#) dat het Europees parlement moet nadenken over consequenties voor het vrijhandelsverdrag met Amerika. “We hebben een nieuw reglement nodig voor de omgang met onze data, niet alleen in ons eigen land, maar zover het internet reikt.”

Groenen-lijsttrekker [Jürgen Trittin formuleerde in The Guardian](#), de Britse krant die begin juni het NSA-schandaal onthulde, dezelfde eisen als Gabriël. Daarnaast wil hij dat Duitsland de Amerikaanse klokkenluider Edward Snowden asiel verleent. Hoewel de Bondsregering Snowdens asiolverzoek eerder deze week heeft afgewezen, benadrukt Trittin dat Duitsland de juridische mogelijkheden heeft om Snowden op te nemen.

‘Doelwit, geen bondgenoot’

Commentatoren van de grote Duitse kranten zijn boos - en soms bitter teleurgesteld. “Net zo ijverig als op China, Irak en Saoedi-Arabië houden de Amerikanen toezicht op Duitsland”, schrijft [Spiegel-columnist Jakob Augstein](#).

“Precies 50 jaar na Kennedy’s ‘Ich bin ein Berliner’-toespraak moeten we inzien: we zijn een doelwit, geen bondgenoot. Hier spat een Duits wereldbeeld uiteen.” Het spionageschandaal zal gevolgen hebben, zegt Augstein: “Op dit Amerika kunnen we niet meer rekenen. Daarop moet de Duitse en de Europese veiligheids- en buitenlandse politiek zich instellen.”

In de Verenigde Staten hebben wantrouwen, protectionisme en isolationisme de overhand, luidt een [commentaar in de Süddeutsche Zeitung](#). De angst voor het terrorisme heeft Amerika geradicaliseerd en de rechtsstaat aangetast. “Het afluistersysteem van de geheime diensten en de omgang zelfs met bondgenoten (...) maakt in een keer duidelijk welk monster daar is gegroeid in slechts een halve generatie.” Dat heeft consequenties: “Het spionageschandaal dwingt tot duidelijkheid. Heldere taal in een telefoongesprek tussen kanselier en president zijn niet meer genoeg. (...) Amerika moet aan een belofte worden herinnerd: het gaat om niets minder dan vriendschap.”

De [Frankfurter Allgemeine Zeitung](#) is zakelijker van toon. “Spioneren hoort nog altijd tot de taken van staten. De eigenlijke sensatie is de omvang van het Amerikaanse spionageprogramma en de brutaliteit waarmee die werd bedreven.” Duitsland moet niet hyperventileren, maar de zaak ook niet te bagatelliseren. “Het is misplaatst en het komt over als de wraak van een machteloze om het einde van de transatlantische partnerschap uit te roepen en met het einde van de onderhandelingen over het vrijhandelsverdrag te dreigen. Dat verdrag is economisch en geopolitiek in het belang van Duitsland en de EU.” Maar ook de FAZ vindt dat Amerika het niet kan maken zijn vrienden af te luisteren. “Duidelijk is dat de Amerikaanse regering nog niet heeft begrepen hoe groot de schade is en wat daaruit nog kan voortvloeien.” Het is arrogant Europa naïviteit te verwijten, aldus de FAZ. “Daarmee beschadigen de Verenigde Staten zichzelf, terwijl hun leiding steeds weer benadrukt hoe belangrijk de vriendschap met Europa is. Belangrijker schijnt echter momenteel alwetendheid te zijn. Vanzelfsprekend zal het vrijhandelsverdrag nu niet meer zijn.”

Spiegel Online laat [Peter Schaar, de Duitse toezichthouder op de privacybescherming](#) - in het Duits: Bundesbeauftragte für den Datenschutz - in een gastbijdrage aan het woord. Hij roept de Bondsregering op om zich samen met de EU sterk te maken voor een internationaal verdrag dat data-opslag en de controle daarop regelt. Ook moet Duitsland zijn eigen activiteiten op dit gebied nagaan. “Binnenlandse communicatie controleren is voor de Duitse geheime dienst taboe.” Maar hij vraagt zich af of aan de regelgeving over deze controle daadwerkelijk wordt voldaan.

Gevoeligheid voor privacybescherming

De verontwaardiging van politici, commentatoren, experts en burgers is exemplarisch voor de grote Duitse gevoeligheid voor privacy en bescherming van persoonsgegevens. Bij de [opstelling van de grondwet in 1949](#) werd de onaantastbaarheid van de menselijke waardigheid bovenaan de lijst met grondrechten geplaatst – destijds uniek in de wereld. De wens de rechten van het individu te versterken was ingegeven door de ervaringen met het nationaal-socialisme. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen daar de ervaringen met de dictatuur in de DDR bij en de [ongekende spionage van de Stasi](#), de Oost-Duitse geheime dienst.

Die ervaringen spelen nog steeds dagelijks een rol in binnenlandse politieke en maatschappelijke debatten. Vorig jaar nog besloot Duitsland af te zien van een wet die de opslag van telecomgegevens regelt, het [Vorratsdatenspeicherungsgesetz](#), hoewel die door de Europese Unie was opgedragen. Een eerdere versie van deze wet, die in 2008 van kracht werd, was door het Constitutioneel Hof ongrondwettelijk verklaard nadat 35.000 Duitse burgers ertegen hadden geklaagd. Duitsland is ook het enige land ter wereld dat erin slaagde [Google Street View](#) tot privacy-aanpassingen te dwingen. Dezelfde discussie wordt gevoerd als het gaat om [Facebook](#), [antiterreurdatabanken](#), [anti-piraterijverdrag ACTA](#) en [internetvrijheid](#).

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/90/spionage-vs-duits-wereldbeeld-spat-uit-elkaar>